Ansvar er og blir den karakteristiske vesensformel

K I R K E N I D A G

Medio april 1945.

for mennesket. Emil Brunner, Der Mensch im Widerspruch.

Politiet og prestene. Pastor Sunde Øiestad i Kråkstad og Ski er forvist til Helgøya fordi han ikke kunne vike med sine gudstjenester for Knut Hoel fra Oslo, som Lars Frøyland krevde plass for. Presten Tjensvoll, Volda er sloppet ut fra Falstad og presten Rokstad, Rødenes, fra Grini. Fem prester befinner seg blant de Grini-fanger som er flyttet til Momarken ved Mysen, og to prester blant de ca. 30 Grini-fanger som sitter som gisler på Victoria Terrasse.

Finnmark. Det lyktes ikke tyskerne å bortføre alle prestene i de nordligste områder som nå er befridd. Følgende har åpenbart blitt tilbake: Ernst Galschiødt, Sør-Varanger, Einar Steinholt, Vadsø, Karl Petersen, Vardø, Sverre Raddum, Nesseby, Gunnar E. Dahl, Tana. En av disse holdt seg under tyskernes siste aksjoner der nord skjult med kone og flere barn i en tysk bunkers i flere døgn til befrielsen kom. Tyskernes deportasjoner og herjinger har ført til opprevne kirkeforhold, men med kst. biskop Fjellbu som leder og med forsterkning av prestehjelpen er nå det kirkelige gjenreisingsarbeidet i full gang.

Stoppordre fra pressedirektoratet fikk Menighetsfakultetets organ Lys og Liv, i januar, motivert med papirrasjoneringen. Det viser seg imidlertid at det er Kirkedeptet som har fremtvunget stansingen etter at direktoratet først hadde tildelt bladet kvote for første kvartal 1945.

I påsken var det tre år siden det manifest ble lest opp som betegner gjennombruddet i kirkekampen, Kirkens Grunn og erklæringen om embedsnedleggelsen. Vi husker alle de mektige virkninger som fulgte i bygd og by. Dessverre må vi konstatere at menighetene nå ikke lenger som den gang lever med i kirkens kamp. Vel på grunn av manglende orientering om hva det foregår utenfor ens egen menighet, og om kampens endrede karakter, er store deler av vårt kirkefolk uvitende om den kamp som føres. Kampen har jo nå et mere lokalt preg, men ikke desto mindre er den idag skarpere og ofrene flere enn noen gang før.

Kirken, arbeiderne og gjenreisningen. Etter hvert som den tyske krigsproduksjon ebber ut, begynner arbeidsledigheten å grine oss i møte. En del arbeidere har frivillig gått til de tyske anlegg, og tjent enorme pengesummer. Men storparten av de 1 a 2 hundre tusen arbeidere som er utnyttet av tyskerne, har ikke merket noen pengeflom. Våre industriarbeidere og tjenestemenn har i krigstiden ikke hatt lønnstillegg som svarer til økningen i leveomkostninger. Nedgangen i levestandard har på grunn av varemangel vært følelig for alle befolkningslag, men arbeiderne hører til de grupper som har fått føle nedgangen sterkest, fordi de fleste av dem har liten anledning til å skaffe seg kriselager og vinterforsyninger, og enda mindre høve til å kjøpe illegalt til absurde priser. Innen andre lag av folket har man kanskje kunnet legge penger til side til kommende nyanskaffelser, og man håper så snart handelsflåten kan bringe varer, å komme opp i førkrigsnivå, ja drømmer kanskje om forhøjet levestandard i forhold til førkrigstiden. Og dog er situasjonen selvfølgelig den at landet så visst ikke er blitt rikere under krigen, selv om mange har fått det romsligere med penger på grunn av vareknapphet og seddeltrykning, - vi er tvertimo blitt mye fattigere på realverdier. Skal landet gjenreises, må alle være med og bære byrdene så det svier, ellers vil de falle uutholdelig tungt på de uheldigst stillede. Enhver vil kunne si seg selv - og få det stadfestet av sakkyndige - at hvis det ikke kan skaffes økonomisk mulighet for å anvende den ledige arbeidskraft etter krigen til gjenreisingen, så får vi etter all sannsynlighet stor arbeidsløshet og lite gjenreising i de første kritiske år. Hvis nå våre små og store oppsparte summer kan bidra til å sysselsette ledige never med gjenreising av landets ødelagte næringsliv, samferdselsmidler og boliger, - er det da forsvarlig å nytte dem fortrinnsvis til import av bruksvarer, også slike som kan unnværes.? Skal noen kunne gasse seg i alle slags varer mens andre kastes ut i nøden, da er det ikke underlig om arbeiderne spør seg selv: Hva har vi igrunnen kjempet for i denne tiden, hvor er det blitt av solidariteten? Hva er egentlig vitsen med grunnloven og folkestyret? Er det meningen å tvinge oss over på den revolusjonære linje?

Saken har en så alvorlig etisk karakter at den ikke kan være kirken uvedkommende. Kirken har ikke noe sosialt evangelium å forkynne, den har bare ett evangelium. Den kan heller ikke stille opp noe sosialt program, likeså lite som bibelen gjør det. Men den plikter å peke på sosial nød og urettferdighet og mane de ansvarlige til å rette på forholdene, det gjorde både profetene og Jesus og apostlene. Riktignok må kirken med hensyn til timelig velferd forkynne: Søk først Guds rike, så vil I få alt det andre i tilgift. Men dette må den først og fremst forkynne for seg selv. Vil en preke for dem som er forfelt, gjelder det: Avstå først fra ditt medansvar i urettferdigheten, og kom så og forkynn Guds rike. Arbeiderne stod ofte steilt overfor kirken, under krigen har de begynt å se anderledes på den, og noen er blitt grepet av dens budskap. To ting som har vært medvirkende til dette er nevnt fra arbeiderhold: 1. At kirkens menn i valgets stund ga embete og inntekter på båten, gikk inn i en uviss framtid, og således viste at de selv trekker konsekvensen av det de forkynner. 2. At de hadde et myndig ord å si om opprørende samfunnsforhold, om jødeforfølgelse og tvangsmobolisering mot folkeretten, selv om det kostet. Også andre steder har tidens alvor ført arbeidere og kirkemenn nærmere sammen. Den nye finske erkebiskop Lehtonen skriver i Svenska kyrkans årsbok 1945 at det i Tammerfors, et tyngdepunkt i finsk arbeiderbevegelse, ble holdt et kirkemøte i 1943 som betegner "et be betydende genombrott i närmandet mellan kyrkan och arbetarrørelsen". Fra begge sider ble det pekt på viktige tilknytningsponkter, og retningslinjer ble trukket opp som ga sterk gjenklang i pressen. Den tilnærming mellom kirken og de forskjellige befolkningslag man har merket før og under krigen, bør føres videre under fordypelse i Guds ord. Under klassekampen er det av begge parter begått synder som de må omvende seg fra. I aktuelle sosiale enkeltspørsmål kan kirken bli nødt til å kaste sitt lodd, så snart sakforholdet er tilstrekkelig avklaret. Av slike enkeltspørsmål melder seg straks disse to: arbeidsløshet og bolignød. Like før krigen fant man at det bare på landsbygden bodde ca. 69 tusen mennesker i boliger som var så overbefolket at det fantes minst 3 personer i hvert rom, slik at det i ett værelse med kjøkken bodde 6, og i to værelse med kjøkken bodde 9 personer. Hertil kom alle de i byene som bodde like trangt, ofte flere familier sammenstuet til dels i kjellere og loftsrom som var dømt utjenlige til menneskeboliger. Under krigen er forholdet forverret, idet folketallet er økt, mens boligbyggingen er stoppet og en mengde boliger er krigsherjet og brent. Etter krigen melder det seg derfor veldige krav til både det private og det offentlige initiativ om bygging av boliger som folk har råd til å flytte inn i. Under okkupasjonen har de som eier noe som regel vist en sterk samfunnsånd og atter og atter tellet ut overraskende summer til det felles beste. En gjenreisingstid som er det norske folk verdig, får vi ikke uten at bevisstheten om økonomisk fellesforpliktelse fortsatt blir holdt vedlike, uten denne moralske holdning vil neppe private midler i stor stil bli plasert i gjenreisingsforetagender som ikke gir synderlig utbytte, men som mere indirekte fremmer en oppblomstring av næringslivet. Svikter det private initiativ, faller ansvaret så mye større på det offentlige. Er borgerne, er velgerne, er du og jeg villig til å gå inn for en beskatning som reduserer vår levestandard følelig i forhold til førkrigstiden, eller vil vi stemme og leve etter satsen: Skatter har vi nok av før, enhver må ha lov til å bruke sine penger som han vil. Skal private utenlandsreiser og flotte innkjøp gå foran arbeidsmuligheter og boliger? Verdiene er oss bare betrodd, vi er Guds husholdere. Her må samvittigheten vekkes med Guds ords hammer, og det er kirkens oppgave. Som konklusjon oppstilles her først to sosial-etiske maksimer som anbefaler seg for samvittigheten, overfor andre mennesker de hevdes med fasthet, men med skjønnsomhet og uten rigorisme: 1. Ingen privatperson er moralsk berettiget til å beholde de midler han notorisk tjent på krigen eller på annen menneskelig nød, selv om fortjenesten er oppnådd automatisk og ufrivillig. 2. Adgang til full beskjeftigelse for arbeidsdyktige, og adgang til de elementære livsgoder for alle arbeidsvillige, må gå foran luksusforbruk. Og dernest en dobbelt appell av aktuell og konkret natur: 1. Kirken maner sakkyndige og folkets tillitsmenn til å gå sammen for å finne de rettferdigste og beste midler for å avverge en kommende arbeidsløshet. 2: Kirken maner alle landsmenn: Nu tiden er inne å ta de løft som trenges for å skaffe tilstrekkelige boliger som ikke blir for dyre å bo i for dem som trenger der

KIRKEN OG FOLKEMORALEN. Det er mange lyse trekk å ta frem når det gjelder det norske folks moral i dag. Det har våknet en ny, sterk samkjensle mellom mennesker som før levde temmelig skilt fra hverandre. Erkjennelsen av at vi alle er i samme båt, har ført til en omsorg og idealitet og offervilje forteller om karakter og moralsk ryggrad. Husmødrene kjemper tappert for å holde heimen oppe tross matmangel og utslitte klær. Norske gutter og menn går av egen drift inn i savnet av hjem og familie, ute eller innenlands, setter friheten og livet på spill. Som en flammende baune vil deres innsats lyse i fedrelandets historie. Jo, det står ikke til å nekte: Mye stort og sterkt og gledelig er vokset fram i denne tida.

Men medaljens bakside er kanskje like mørk som forsiden er lys. Et uhyggelig ord øver en besnærende og besettende makt over store deler av vårt folk: Svartebørs. Vi taler ikke om en moderat prisøkning i samsvar med produksjonsomkostningene, men om blodpriser. Byfolk som har tjent seg rike på fienden, frister bonden med store, fargerike pengelapper. Bønder som ligger under for skjendig mammonstrelldom, piner ut av fattige mennesker mer enn de eier. Skumle mellommenn ågrer stort i sine medmenneskers nød. Ungdom trekkes inn i denne satans gylne hvirvel og ruineres på sjel og legeme. For som kjent er brennevin et av de mest etterspurte byttemidler på svartebørsen, og makthaverne har i sin visdom gitt våre 21- og 22-åringer høve til å få seg brennevinskort. Fylleriet har tatt til i sørgelig grad. De løssluppne ungdomsfester, travbanenes fyllegorgier og ruinerende totalisator-hasard stikker grelt av mot dagens alvorsbilde: ungdom som jages, sulter og fryser fordi de nekter å la seg nasifisere. Og så forfallet på det seksuelle området. Rett skal være rett: De aller fleste norske jenter har selvaktelse nok til å gå de uniformerte stolte forbi uten å ofre dem et sideblikk. Og dog er det visstnok fenomenet tyskertøser mere utbredt hos oss enn i de fleste andre krigsland. Allarmerende er den katastrofale økning av kjønnssykdomstilfeller i okkupasjonstiden. Nyordningsorganet "Vår helse" innrømmer åpent at mens syfilisvar i sterk tilbakegang her i landet før krigen, er tilfellene i krigsårene økt med flere hundre prosent. Usedeligheten har bredt seg voldsomt i folket, til dels med støtte i det ny moralsynet. Gutter og piker lever sammen og kvier seg ikke for å fortelle det, krever tvertom respekt for sitt usedelige liv. Der kan f.eks. en fortelle i dagspressen ut fra erfaringer i sin omgangskrets at de fleste unge pikene i aldren 18 - 20 år "langtfra er uskyldige". Skal de indre kreftskader kanskje bryte ned folkekraften som våre ytre fiender ikke har greidd å knekke?

Det moralske forfall i vårt folk tvinger kirken til å tale. Er det kirkens gudgitte plikt å si fra når makthaverne krenker lov og rett, gjør svart til kvitt, og premierer løse forbindelser mellom tyske og norske, så må den like sterkt gripe inn med advarselens og tuktens ord når folket selv trakker ned de hellige livslover. De kristne er av sin herre kalt til å være verdens salt, så folkelegemet ikke skal råtne. I denne tid har kirken fått tilslutning av mennesker som før stod fjernt fra den. På sett og vis er den blitt populær. Men, populær eller ikke populær, - kirken må idag felle et straffens og fordømmelsens ord over folkesynder og svarthandel, drukkenskap og usedelighet. Uansett av hvem og i hvilke kretser dette praktiseres. Med profetrøst roper den fra landets prekestoler til vårt folk: "Den ugudelige forlater sin vei og den urettferdige sine tanker og omvender seg til Herren, så skal han forbarme seg over ham". En langvarig krigs- og okkupasjonstid betyr en særlig påkjenning på folkemoralen som den kortere ikke kjenner. Alle som vil et sunt og sterkt folkeliv, bør være klar over at bare den kristne moral med dens religiøse forankring kan berge folket gjennom det som ennå forestår. Jo mørkere land en kommer, dess farligere brottsjøer og brenninger, og dess større behov for de overnaturlige krefter.

Grunnen til at Indrebø ble holdt arrestert i 6 måneder og nå er forvist, er den at han nektet å overlate sin datter i umyndig alder til Kvinnelig Arbeidstjeneste, bl.a. fordi det offentlig var uttalt at innkallelsen av unge piker ikke bare gjaldt en arbeidsinnsats, men også innføring i "et nytt livssyn", videre fordi et slikt leirliv medførte moralske farer, og fordi foreldreansvaret påla ham å nekte samtykke til en tvangsoppdragelse som foreldrene ikke kan kontrollere, slik som de kan med skolen, og

som de heller ikke kan erstatte med tilsvarende private ordninger. Andre foreldre har inntatt en liknende standpunkt som Indrebø både når det gjelder NSUF og A T, og dermed gitt de unge effektiv moralsk støtte.
Nye arrestasjoner:K.Ljostveit,Larvik,Agnar Samdvik, p.t. Bærum, Erling Thomle, Vålerengen, Oslo, Og Mollestad, Drammen. Pastor Thomle fikk anmodning om å forrette i en begravelse. Den avdøde var en N.S.mann som var omkommet ved flyangrepet nyttårskveld. Det skulle være en stor offisiell partibegravelse. Til dette svarte Thomle at han ikke ønsket å forrette i en begravelse som både var utensogns og hadde offisiell politisk karakter. Etter dette ble han innkalt til forhør,arrestert og sendt til Bredtvedt og senere til Berg. Pastor Paulus Holm, Brevik, er avsatt som prest og forvist til Helgøya.
KIRKEN OG HJEMMENE: Flere ganger har nasistene etter tysk mønster gått til angrep på de norske hjem. I 1942 skulle ungdomstjenesten riva barn i 10-18 årsalderen fra hjemmene.Ingen myndighet skal jo tåles ved siden av den nasjonalsosialistiske stat, altså heller ikke foreldremyndigheten.Senere var det de unge pikene som fra 18 årsaldren skulle tas fra sine formyndere og preges i den nyhedenske livstro. Våre motstandere så her for en gangs skyld klart,kunne det lykkes å bryte ned hjemmene, foreldrenes ansvar og myndighet, så kunne kanskje de unge vinnes for den nye stats-, rase- og menneskedyrkelse. Men kirken var på vakt. Sammen med skolen forkynte den foreldrenes ansvar, rett og myndighet, og foreldrene gikk inn i sitt ansvar og seiret stort. Foreldrene har ikke gitt fra seg sin myndighet til stat og parti, men et annet spørsmål er om de ikke utleverer sin myndighet til barna selv.
Hvorledes står det til i de norske hjemmene i dag. Hvorledes er det med hjemmenes autoritet, med foreldrenes ansvar og foreldrenes myndighet overfor barna. Vi må se det sørgelige faktum i øynene at vi her er på glidende grunn. Far og mor har i en uhyggelig grad mistet sin makt over barna. Dette henger sammen med en skjebnesvanger brist i ungdomsopdragelsen, nemlig mangelen på moralsk autoritet. I vide kretser, også blant troende, har det rådet en utålelig slapphet og likegyldighet når det gjelder den moralske autoritet Man har simpelthen overlatt til barn og ungdom selv å avgjøre hva som er rett eller urett. Det har vært gjort i frihetens og toleransens navn. Følgende har ikke uteblitt: en oppløsning av moralbegrepene og en mangel på moralsk disiplin som blir en grunnskade i vårt folk om vi ikke nå legger over på en ny baug.
I den totaliære stat lever mennesket hele sitt liv i umyndighet. Men like ille blir det hos oss om barnet ikke møter en moralsk autoritet. Barna skal oppdras til frihet under ansvar, først i mindre ting, så i større. Og det er bare mulig når de lærer å kjenne og respektere visse absolutte normer, satt av Gud, og visse pedagogiske normer satt av oppdrageren.
Vi må vinne hjemmene tilbake som en Guds ordning i folket. De unge skal vite at bestemte ting er synd og skal ikke tåles: løgn, nasking, drikk,usedelighet f.eks. som idag endog unge gutter og piker i konfirmasjonsalderen er offer for. Gjenreisingen av den moralske autoritet i kristen ånd i barne og ungdomsopdragelsen er en veldig oppgave for alle kirkens ansvarlige lemmer idag.
Men her må selvfølgelig kirkens ledende menn gå i spissen, først og fremst i sitt eget hjem. Det har alltid vært slik i den evangelisk lutherske kirke at hjemmet skulle stå høyt. Det evangeliske prestehjem var etter Luthers mønster ofte åndelige og kulturelle kraftsentrer. Men kan dette sies om de norske prestehjem idag? Presten er nok opptatt med de tusen gjøremål, men han skylder både seg selv, sine egne og sin menighet å ofre tid på hjemmet Prestehjemmet burde jo være et mønsterhjem for menigheten. På denne måt en kan han være med på den største gjenreisingsoppgave som vi utvilsomt står foran, nemlig å gjenreise de kristne hjem i Norge.

For Norge det er de tusen hjem.
Det kristne Norge - det er Norges kristne hjem.